

انسان‌شناسی در دیوان سنایی

www.ketab.ir

مؤلف

شه‌بخش گرگیج

فهرست نویسی

سرشناسه	:	گرگج، شه‌بخش، ۱۳۵۷
عنوان و نام پدیدآوران	:	انسان‌شناسی در دیوان سنایی / مولف شه‌بخش گرگج
مشخصات نشر	:	تهران، رشد فرهنگ، ۱۴۰۱
مشخصات ظاهری	:	۱۶۴ ص
شابک	:	۹۷۸-۶۲۲-۲۰۵-۵۴۱-۷
وضعیت فهرست‌نویسی	:	فیبا
یادداشت	:	کتابنامه: ص. [۱۶۱] - ۱۶۴
موضوع	:	سنایی، مجدودبن آدم، ۴۷۳ - ۵۲۵ ق. دیوان -- انسان‌شناسی Sanai, Majdud ibn-Adam. Divan -- Anthropology
موضوع	:	سنایی، مجدودبن آدم، ۴۷۳ - ۵۲۵ ق. دیوان -- نقد و تفسیر Sanai, Majdud ibn - Adam, Divan -- Criticism and interpretation
موضوع	:	انسان در ادبیات Human beings in literature
موضوع	:	شعر فارسی -- قرن عتی. -- تاریخ و نقد Persian poetry -- 12th century -- History and criticism
شناسه افزوده	:	
رده‌بندی کنگره	:	PIR۴۴۵
رده‌بندی دیوبی	:	۱۶۴
شماره کتابشناسی ملی	:	۸۳۲۷۲۰
اطلاعات رکورد کتابشناسی	:	فیبا

این اثر مشمول قانون حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸/۱۰/۱۱ است. فردی که تمام یا بخشی از این اثر را بدون اجازه ناشر، حروف‌چینی، چاپ، فتوکپی و انواع دیگر چاپ، عکس‌برداری، تبدیل به pdf و به هر شکلی تکثیر، نشر، پخش و یا عرضه کند، در صورت آگاهی پدیدآورنده، مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت و در هر صورت از نظر اخلاقی، شرعی و قانونی غیرمجاز است.

استفاده علمی به شکل متعارف و با ذکر منبع مجاز است.

نام کتاب	:	انسان‌شناسی در دیوان سنایی
مؤلف	:	شهبخش گرگیچ
صفحه‌آرایی	:	انتشارات رشد فرهنگ
طراح جلد	:	درسا علیقلی‌خانی
لیتوگرافی، چاپ و صحافی	:	واصف
نوبت چاپ	:	اول - بهار ۱۴۰۱
شمارگان	:	۳۰۰ نسخه
بها	:	۷۵۰۰۰ تومان
قطع	:	رقعی

www.ketab.ir

فروش اینترنتی: roshdefarhang.ir

انتشارات رشد فرهنگ

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۲۰۵-۵۴۱-۷

ISBN: 978-622-205-541-7

کلیه حقوق این اثر برای ناشر و مؤلف محفوظ است

آدرس: تهران، خیابان مرتضوی، بعد از تقاطع جیحون، پلاک ۷۰۶

تلفن: ۰۲۱-۶۶۳۷۷۵۷۰

Email: roshdefarhang@yahoo.com

فهرست مطالب

۹	مقدمه
۱۳	زندگی نامهی سنایی
۱۳	نام و نسب حکیم
۱۴	زندگی نامه‌ی سنایی
۱۶	تحول روحی سنائی
۲۰	آثار سنائی
۲۳	سنائی و دیوان او
۲۳	انسان از دیدگاه سنائی در دیوان
۲۳	آفرینش انسان
۲۴	نسبت روح و جسم
۲۹	آفرینش انسان از خاک است
۳۱	هدف از خلقت انسان
۳۲	تأثیر افلاک بر سرنوشت انسان
۳۵	انسان موجودی دو بعدی
۴۱	جسم انسان
۶۷	ستایش جسم انسان
۷۰	روح و جان
۷۴	نسخه الهی یا روح الهی انسان
۷۶	نیازها و تمایلات روح الهی انسان
۸۴	عظمت و مقام انسان در اشعار سنایی
۹۱	دل انسان و احوالات آن

۹۳	دل نفعه الهی وجود انسان
۹۵	مراتب و درجات دل
۹۶	فواید دل
۱۰۰	نفس و نفسانیات
۱۰۰	انواع نفس
۱۰۴	نفس امّاره وجود انسان
۱۰۴	نکوهش و سرزنش نفس
۱۰۶	کشتن نفس در نزد سنایی
۱۰۹	مبارزه با نفس
۱۱۲	فواید و ثمرات مبارزه با نفس انسان
۱۱۲	تشبیهات گوناگون نفس و رفتار سالک با نفس
۱۱۶	انسان کامل از منظر حکیم سنایی
۱۲۷	دیگر ویژگی‌های انسان کامل
۱۳۰	انسان‌های غیر کامل و ناقص
۱۳۱	برحذر نمودن از هم‌نشینی با انسان غیر کامل
۱۳۴	علم دین، زایل‌کننده‌ی جهالت است
۱۳۵	علم سبب منزلت انسان می‌شود
۱۳۶	انسان زیبا
۱۳۸	حسن سیرت مهم‌تر از حسن صورت است
۱۳۹	انسان و خدا و خودشناسی انسان
۱۴۲	خودشناسی انسان
۱۶۱	منابع

مقدمه

پرداختن به موضوع ادبیات از حیث مختلف، صرفاً نوع نگرش منحصر به مطالب معمولی و روزمره یا مباحث تاریخی و علمی نیست. بلکه اساس این موضوع‌ها نگاه انسان را که از طبیعت و زندگی وی الهام گرفته، با یک نگرش فراطبیعی و آرمانی به صورت قالب‌های بیانی متفاوت که می‌تواند شعری زیبا و یا داستانی فرح انگیز باشد. که این امر باعث شادی دل، و رفاه روح و روان و تسکین جسم و جان، آدمی می‌شود. البته زمانی که این مضمون‌ها بتوانند از یک نظم منطقی و سلسله‌ی داستانی متفاوت تبعیت نمایند که این داستان می‌تواند ریشه در فرهنگ و اجتماع جامعه داشته باشد و یا به موضوعی علمی و دینی و براساس مبانی قرآنی و یا در دیگر حوزه‌های متفاوت علوم، جسته و گریخته و یا بطور اکمل مباحثی را ابراز نماید. این وحدت و انسجام موضوع در شعر و یا داستان در ادبیات از تلاکوی خاصی برخوردار است و آن را از هر واقعیت زیباتر، موثرتر و دلفریب‌تر جلوه می‌دهد. نویسنده و شاعر که اندیشه‌ای والا در سر، و آرزوی خیال انگیز در دل دارد، با تصویرسازی و صحنه پردازی می‌کوشد تا اندیشه و احساس خود را به زیباترین و رساترین صورت ممکن به خواننده القا کند، و خواننده را بدون آنکه خودآگاه شود به راهی که می‌خواهد بکشانند (صمصام، نجار همایون فر، ۱۳۸۸: ۱۰) این سرزمین اسطوره‌ای ما، که هر کویر و دشت و برزنش دامن پرورش انسان‌های بزرگی از جمله شاعران، ادیبان و نویسندگان فخری بوده که با قدرت والای بیان خویش، عرصه‌ی تخیلات انسان را چنان تعمیق بخشیده که صید سخن از دریای پهناور در حوزه‌های متفاوت هرکدام از آن بزرگان و علی‌الخصوص کسانی که در آثارشان به مبانی عرفان پرداخته، بایدغواصی زیرک، محقق نکته‌سنج، و ایده پردازی شگرف بود تا با شگردی خاص آن مضامین عرفانی را از کلام نابشان که

ارجح‌تر از زرناب هستند استخراج نمود. این تفکر عرفانی در ادبیات شاعران ایرانی تاریخی دیرینه دارد و ادبیات پیرصلابت ایران را در عرصه‌های جهانی بدون رقابت گذاشته است و آن را از استحکام خاص و لطافت معنی و جمال بی‌مانند و کمال بی‌همتا بهره‌ور نموده است.

در این میان شناخت عقاید و آرای این گروه که مایه‌ی ساحر بدون سحر روان انسان بوده‌اند نیاز به شناخت دقیق و هوشمندانه است که نکته‌های ظریفی در نوشته‌هایشان مکتوم مانده و نیاز مبرم به تحقیقات علمی دارد تا بر اساس آن بتوان اندیشه‌ی والای نویسنده را - هرچند به طور نسبی - بیان نمود. زیرا ادبیات یکی از محوری‌ترین و اساسی‌ترین تجلی‌گاه ذوق و شوق و کمال آرای انسان و بصیرت بشر می‌باشد و برای دستیابی و شناخت این درّه‌ی گرانبها و علم و معرفت باید به شکل علمی به تحقیقات دامنه‌دار و صریح و هدفمند دست یافت تا بتوان اندکی از آراسگی و دلنوازی این بحر بی‌پایان را تجربه کرد. در اینجا سخن از سنایی است، حکیمی برجسته که نماینده‌ی عرفان و از ستارگان درخشان آسمان شعرفارسی، مبانی نظری ایشان را در باب انسان و انسان‌شناسی وی که انسان را به دنیای پرجاذبه و عطرانگیز عشق و عرفان دعوت کرده می‌پردازیم، به طور قاطع می‌توان ادعا کرد که انسان یکی از محورهای اصلی همه‌ی گفتگوهای عرفانی است و انسان‌شناسی اگر مهمترین عرفان نظری در ساخت مخلوقات نباشد، قطعاً یکی از مهم‌ترین آنهاست. (زرزقانی، ۱۳۸۱: ۹۱) هیچ موجود ممکنه یارای مقاومت و کمالات انسانی را ندارند و به مقام والای این موجود هرگز نخواهند رسید و از طرفی دیگر در صورت تخطی از وظایف اصلی هیچ موجودی پست‌تر از وی نیز در نظام مخلوقات خداوند نیست. انسان گرمی‌ترین موجود عالم طبیعت و گرانبهاترین مرواریدی است که ارزش آن مجهول است در صحنه‌ی ناسوت و موجودی

است بی‌عدیل و نظیر، آواز طبل اصالتش در تمام کون و هستی پیچیده و طنین انداز شده و غایت قصوای کمال به او منسوب گردیده و او نظیر و مرکز دایره‌ای است در وجود و هستی و تمام موجودات و هستی‌های ممکن به منزله‌ی محیط بر محور وجود او دور می‌زنند (عسگری گیلانی، ۱۳۸۱: ۱) ضرورت تحقیق در ادبیات فارسی ضمن آنکه به زیبایی‌های لفظی و معنوی و شکل‌شناسی آن پرداخت باید در کشف لایه‌های درونی و باطنی که از عمق معنایی خاصی برخوردارند به طور جدی که نیاز ضروری انسان می‌باشد به آن پرداخته شود که انسان‌شناسی یکی از آنهاست.

در همین راستا بر آنم در این کتاب که ذره‌ای از مبانی فکری حکیم سنایی را در قالب انسان‌شناسی در دیوان عظیم وی که مشتمل بر قصاید، غزلیات، مسمطات، قطعات رباعیات و ترکیبات می‌باشد پرداخته و آنچه را که مد نظر حکیم در خصوص انسان و مسائل مربوط به آن در حوزه‌ی سیر تفکر عرفانی و دینی‌اش می‌باشد به تحلیل و بررسی آن پرداخته و این تلاش ناچیز مسیر شناخت را در حیطه‌های دیگر که دیوان و سایر آثار ایشان در هر حوزه‌ای حرفی برای گفتن دارد نا همواری‌ها را برای پویندگان علم و دانش هموار نماید.

«انشاءالله»